

Udflytningen fra landsbyen 1822-37 af Chr. Dan Nielsen

Udgravning omkring 1985 har bevist, at der i Aastrup har været samlede bebyggelser omkring år 1000, dels ved Kildekrog ved Nab, dels ved den nuværende Aastrup by. Den førstnævnte er senere forladt, måske efter plyndring, medens bebyggelsen i Aastrup blev bevaret.

Omkring år 1800 var der 27 gårde og vel omtrent lige så mange huse. Der var ingen selvejere blandt bønderne. Alle var fæstere, endda under samme ejer: Nakkebølle Hovedgård.

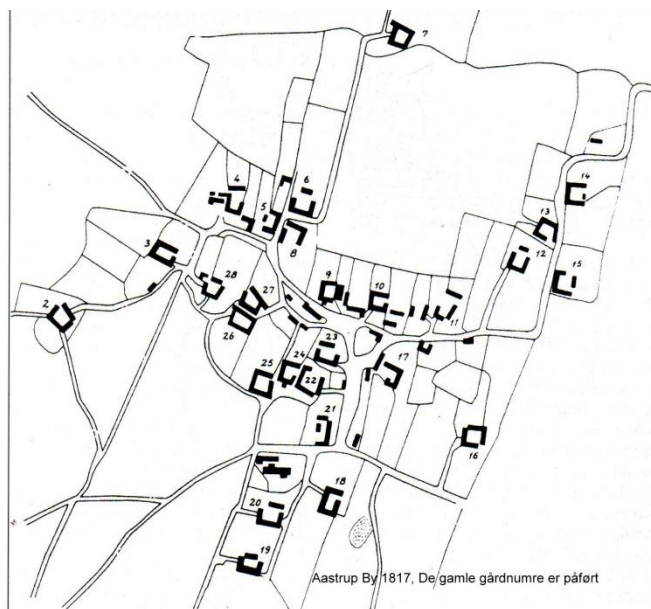
Landsbyen lå i sognets nordøstlige hjørne, ikke langt fra hovedgårdens jorder. Fra dette sted har opdyrkningen, efterhånden som det magtedes og blev nødvendigt bredt sig syd og vestover mod stranden og Katterød bys skel.

Al dyrkning skete i fællesskab og efterhånden som nye stykker jord inddrog, fik hver gård tildelt sin part af disse. Det var jo en retfærdig fordeling, at hver gård fik et stykke af alle disse forskellige marker. Dels fik de en del af både god og dårlig jord, og dels fik alle lige langt til deres agre. Men det krævede, at alle fulgte ad, og det tog meget tid at nå til de yderste marker. Men sådan havde det været i århundrede, og folk var indlevet deri og i fællesskabet, og dens styrke og tryghed, det gav at bo så tæt sammen i landsbyen var værdsat.

Her gjaldt de hævdvundne vedtægter. Alle beslutninger blev truffet fælles under oldermandens forsæde. Her vedtoges hvornår de forskellige arbejder i bymarken skulle gøres, og her kunne landsbyen i fællesskab stå sammen mod herskabet i modvilligheden mod hoveri og andre byrder, som blev pålagt og ofte følte for strenge. De var fælles om denne skæbne, og nok ikke mange kunne tænke sig at ændre på denne opbygning og de kår, som landsbyens dagligdag gav beboerne. De kendte jo ikke til andet. Stavnsbåndet forbød beboerne at forlade landsbyen. Kun de, der på herremandens og kongens bud havde sprunget soldat, havde mulighed for at komme uden for sognets grænser og se sig omkring. Denne bundethed af bopæl, af traditioner og levevis hindrede for fremgang og en selvstændig nytænkning, som enkelte unge måtte have.

En del godsejere kunne indse, at der måtte forandringer til, for at de kunne få mere udbytte af deres fæstegods. Mange af disse kom fra det nordlige Tyskland, hvor der var sket fremskridt på agerbrugets område. Et led i disse fremskridt var en udstykning af de enkelte gårde i landsby fællesskabet. Nogle kunne også indse, at det rent menneskeligt ville være nødvendigt for ophjælpning af deres fæstebønders vilkår og udvikling, at deres kår forbedredes.

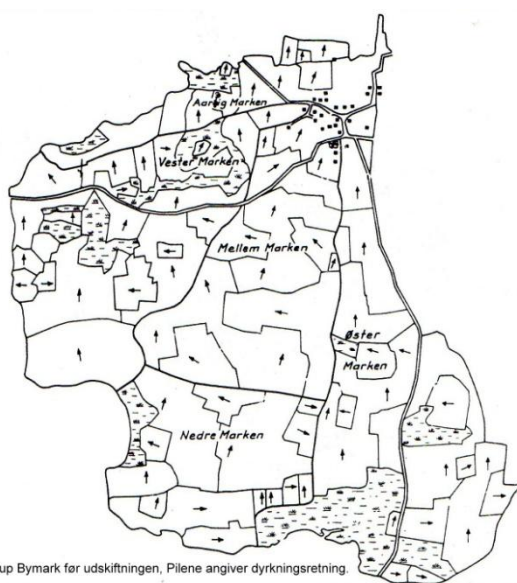
Også strømninger fra Frankrig om bedre rettigheder og frihed for den menige mand smittede efterhånden af også her, især hos landets øverste ledelse.

I nabosognene Katterød og Diernæs skete tidligt en delvis sammenlægning af fæsternes små lodder, men kun få gårde flyttedes ud af landsbyerne.

Nakkebølle skiftede ret ofte ejer omkring år 1800. Dette og krigene med England samt statsbankerotten i 1813 sinkede vel her de reformer der var påbegyndt andre steder. I 1815 købte proprietær Wamberg Nakkebølle, og det var nok først under ham at planerne om Aastrups udskiftning påbegyndtes, i øvrigt en af de sidste i hele landet, så både han og hans rådgivere, især landinspektør N. Rasmussen, Nørre Aaby, kunne drage nytte af de erfaringer, der allerede var gjort af andre på området.

Al fæstegodset blev opmålt, og ved prøvegravninger i markerne blev de vurderet efter en skala fra 1 – 24, hvor 24 var den bedste jord. Det var en grundig og tidskrævende undersøgelse, da det var meget uregelmæssige jordstykker, der skulle vurderes, bl. a. med utallige lavninger, der ikke dengang var drænet eller dyrket.

Aastrup Bymark for udskiftningen. Pilene angiver dyrkningsretning.

Resultatet blev, at der til hver af de 27 gårde kunne blive 5 tønder hartkorn. I areal var dette meget varierende fra under 40 tønder land til en gård af den bedste jord og til op mod 70 tønder land af den dårligste. Husmændene, der ikke før havde haft egen jord uden en lille kålgård ved huset, blev tildelt lodder på 3-5 skæpper Hartkorn eller ca. 3 – 6 td. land.

Landsbyens uheldige beliggenhed i forhold til markerne gjorde, at det ville blive besværligt at få jorden fordelt, uden at afstanden til de yderste marker ville blive for lang.

Der blev derfor valgt den mest gennemgribende og dyreste løsning, at inddele jorden i nogenlunde firkantede lodder og flytte gårde og huse ud på disse

på nær 5 gårde og nogle få huse, som blev tilbage i landsbyen.

Det har været et kæmpearbejde for landinspektøren og hans folk at få dette puslespil til at gå op. Men det lykkedes for ham på en måde, som regnes for en af de bedste, der er udført, og nu lå den i 1822 klar til udførelse.

Midt i forberedelserne måtte Wamberg sælge Nakkebølle til proprietær Andreas van Deurs, som med en stærk kautionist i ryggen overtog Nakkebølle. Han fortsatte med planerne, og i august 1822 blev de iværksat, idet alle fæsterne denne dag skulle give møde og ved lodtrækning få afgjort, hvor de i fremtiden skulle have hjem og virke.

Der foreligger en udskriftsprotokol over denne begivenhed med regler for, hvordan det skulle foregå i store træk, og hvorledes skov og moselodder skulle fordeles, samt udlægning af 3 grusgrave. Men herudover er der ikke fundet skriftligt materiale, og mundtlige overleveringer er der heller ikke meget af. Det havde ellers været værdifuldt. For hvad har landsbyens beboere sagt til denne omvæltning af deres tilværelse og dagligdag, som nu blev dem påtvunget? Var der blevet spurgt om deres indstilling og mening? Sikkert ikke,

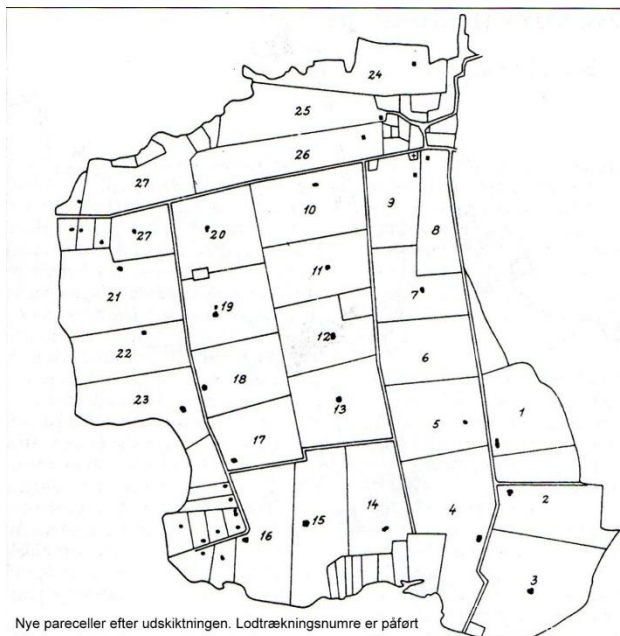
de var jo kun fæstere, og godsets ejer behøvede ikke at spørge dem derom, både jord og bygninger var jo hans ejendom. Og omvæltningen er næppe kommet helt uventet, der var som nævnt sket nogen udstykning af nabolandsbyerne, men ikke nær så grundigt.

I århundreder havde slægterne afløst hinanden og levet her uden ret megen forandring, og pludselig kunne bringes til ophør, og ved herremandens bud at trække et tilfældigt nummer skulle alle disse mennesker spredes ud i nye hjem over alle byens marker. Det var ikke mærkeligt, at Rasmus Hansen græd, da han trak lod nr. 21 ude på Bogentved, der delvis lå hen som overdrev og mose, og hvor stenene lå spredt oven på jorden, som istiden havde efterladt dem, foruden alle dem der sad i jorden og som nu 5. generation stadig slås med.

Men nu skulle de flytte derud hvor ingen gerne førhen vovede sig efter mørkets frembrud og hvor den stærkt indgroede overtro berettede om al mulig indbildt trolddom og sære væsner, som færdedes der, foruden røvere og voldsmænd. Aldrig i sognets kendte historie har et slægtled været ude for så stor en omvæltning i deres tilværelse. Ingen af os i dag har vist fantasi til at forestille sig, hvor voldsomt det har påvirket disse folk. Der er sikkert blevet tyet ekstra til den tids trøster – brændevinsflasken – i disse år. Mange af fæsterne var også godt oppe i årene og har haft svært ved at overskue eller vænne sig til en så forandret tilværelse, hvor de fra at kunne følge de fælles afgørelser på bystævnet, pludselig skulle til at drive deres gård selvstændigt.

Et stort og uoverskueligt arbejde lå nu forude. Næsten alle gamle veje skulle sløjfes, og gærder, deraf mange af sten skulle ryddes og flyttes ud langs nye veje. En ny landevej mod Faaborg blev anlagt, og fra denne skulle 3 nye veje anlægges sydpå til stranden. Disse veje skulle indgærdes ligesom de nye jordlodder. Og så var der 22 gårde og lige så mange huse, der skulle flyttes ud.

Det var stadig Nakkebølle, der ejede gårde og huse, og vel dermed ejeren, der skulle bekoste opførelsen af de nye bygninger. Der blev dog anvendt de materialer, der kunne bruges fra gamle bygninger. Det var hovedsagelig bindingsværk, især hvor dette bestod af eg, medens overtømmeret, bjælker og spær, ofte var nyt pommersk fyr. Alle gårdene opførtes efter næsten samme model: Et fritliggende stuehus mod nord og 3 sammenbyggede udlænger. Alt sammen i bindingsværk og til dels med brændte sten, skillerummene med soltørrede lersten. En del af disse bygninger står endnu. Det varede omkring 10 år at flytte gårdene ud. Det

Nye parceller efter udstykningen. Lodtrækningsnumre er påført

blev til et par om året, nabogårde, der kunne støtte hinanden i den første tid.

Da udflytningen var kommet godt i gang, skiftede Nakkebølle ejer igen. Andreas van Deurs kunne ikke klare forpligtelserne overfor sin kautionist, og på en auktion sidst i 1827 købte baron Hans Holsten til Holstenshuus gården. Den kom nu ind i en stabil periode de næste hundrede år.

Efter at halvdelen af gårdene var flyttet ud, blev en ny skole opført midt i sognet, hvor der var udlagt en lod på ca. 6 tønder Land til degnens underhold. Det var en god løsning, da ingen

herved fik mere end ca. 3 km. skolevej. Den gamle skole ved kirken blev liggende og nærmest brugt som fattighus, til det blev revet ned i 1913.

De gårde, der kom ud i den sydlige og vestlige del af sognet, fik den ulempe, at der blev langt til hovarbejdet på Nakkebølle. Dette afløstes nemlig først i 1844, dog under lempeligere forhold end tilfældet havde været før – af en ydelse i penge og korn.

Da alle gårdene var flyttet ud, kom turen til husene. Hidtil havde disse kun haft en kål have og måske lidt toft i landsbyen. Nu fik disse 3-6 tønnder land. Nogle blev tilbage i byen, enten på den hidtidige plads, eller de fik tilbudt nogle af de udflyttede gårdes tofter og grunde, som de kunne rydde for resterne af de nedbrudte bygninger. Men de sidste 18 måtte flytte ud i sognets fjerneste afkroge. Ikke mindre blev lagt ud ved halvøen Nab, tæt på stranden, 3 ved stranden i Dybskrog, 3 ved vejen til Pejrup og 4 på Bogentved.

Meningen med denne spredte anbringelse var vel, at folkene herfra skulle kunne arbejde på de nærliggende gårde. For nok havde de fået egen jord, hvor de kunne føde en ko eller to, men leve af denne størrelse landbrug kunne de ikke. Havde de fået den dobbelte størrelse, havde det været mere rimeligt. En del af disse folk drev tillige et håndværk som smed, hjulmand, træskomand og andet. Resten måtte gå som dagleje ved siden af at passe deres egen jord, og det var ikke det letteste arbejde de fik, når de kom ud på gårdene.

Sidst i 1830erne var udflytningen tilendebragt, men byggetomterne lå stadig tilbage i byen i mange år, indtil de blev ryddet og tildelt nogle af de tilbageblevne husmænd. Det har været et trist syn for de udflyttede at komme tilbage, når de havde ærinde til smeden eller hjulmanden og se deres fordums landsby således. Næsten intet var tilbage, som kunne vække gensynsglæde. Dog står kirken stadig urokkelig, hvor de kunne søge hen til gudstjeneste og besøge kirkegården. Der ved siden af lå bystævnet endnu, øde og forladt, hvor stenene stod ubenyttede hen. Der hvor de før samledes og drøftede alle ting af betydning.

Af landsbyens 400 beboere var vel 300 flyttet ud at bo spredt over hele sognet i nye hjem og under helt forandrede forhold. Der var nok at tage fat på med deres nye jordlodder. Foruden det almindelige landbrugsarbejde var der mange sten at bryde op og samle, og arbejde med afledning af vand og senere dræning af alle vandlidende steder.

Efterhånden har de fleste nok kunnet indse at fordelene ved påtvungne, men fremadsynede planlægning og forandring var til gavn for dem. Den enkelte havde efter et stort arbejde fået forhold, der var bedre lønnet her på ens egen samlede jordlod end i det gamle fællesskab.

De mange stengærder, der endnu står tilbage, er et minde om den kolossale ekstra indsats, som en generation af fæstere med deres familier og medhjælpere og især daglejere måtte udføre samtidigt med at de blev revet ud af deres vante tilværelse og måtte tilpasse sig en hel ny livsform. Deres indsats og ofre er i høj grad kommet senere generationer til stor gavn.

Ejendommenes beliggenhed ude på deres samlede jord har sparet megen tid og meget arbejde gennem årene. Det tænker vi, der har høstet fordelene deraf vist ikke mere på. Heller ikke på, hvad det kostede det slægtled, der skulle gennemføre denne store omvæltning af deres liv og dagligdag.

Chr. Dan Nielsen 1996